

La importància que per als castellonencs tenen les illes Columbrets, ha portat a MEDITERRANEO a oferir als seus lectors un seguit de reportatges des dels més variats punts de vista.

La ben recent decisió del govern de redactar un projecte de llei per a declarar les illes com a Parc Natural Marítim-Terrestre ens anima, més encara, a continuar en la publicació d'interessants treballs en aquest sentit.

En aquesta ocasió portem a les nostres pàgines a Cosme Aguiló i Adrover (Santanyí-Mallorca, 1951), home força especialitzat en la replega i estudi de la toponímia marina de les illes.

Cosme Aguiló, amb ploma amena i erudita, ens explica la seua visió de l'arxipèlag que ell anomena «oblidat», incluint anècdotes i passatges, freqüentment desconeguts a casa nostra.

MEDITERRANEO també ha volgut viatjar a les illes Columbretes i ho a fet de la mà de dos bons fotògrafs: Heredio Iserte y Josep Pasqual Broch que ens han portat un —creiem— bon reportatge gràfic de les nostres illes.

Sota el títol «Les illes obliades» Gaston Vuillier publicava l'any 1893, a París, les observacions dels seus viatges a les illes Balears, il·lustrades amb gran nombre de dibuixos, d'una tal qualitat, que, sense ponderar gens, es poden qualificar d'excel·lents. El títol del seu llibre estava ben justificat, perquè aleshores les nostres illes, mancades de bones comunicacions i pràcticament desconegudes, eren un món tan tancat i la seva insularitat era tan acusada que, en diferència d'avui, arribava molt més enllà dels factors estrictament geogràfics. Avui, si dins la part occidental de la Mediterrània hi ha unes illes obliades, un últim arxipèlag oblidat, aquest és sens dubte el d'Els Columbrets, a unes trenta milles d'El Cap d'Orpesa (Castelló), i a unes vuitanta de Sa Dragonera.

No sé explicar el motiu pel qual ha sentit sempre una forta atracció envers les illes menors. Deu esser per la simpatia que inspiren

la idea de conèixer els noms antics. D'altra banda el Dr. Rosselló Verger m'havia comunicat que quasi totes les tombes d'un petit cementiri que hi ha porten noms santanyiners, cosa que augmentava la meua curiositat. L'endemà, després de més de vint-i-cinc hores de navegació, i de passar un temporalàs amb mil peripècies, ens plantarem davant l'illa major. Tot i que el mal temps havia amainat bastant, essen ja «mar vella», no poguerem tocar terra i ens haguérem de conformar amb una inspecció ocular des de la barca estant. Converses amb pescadors de Peníscola i de Les Cases d'Alcanar completaren la nostra visió particular d'aquest micromón il·lenc que ha guanyat el meu afecte i ha atiat en el meu interior vives ganes de tornar-hi de bell nou.

La situació

Els Columbrets s'aixequen sobre el caire de la plataforma

acusades, no pot amagar fàcilment la seva gènesi volcànica, subratllada de més a més per la color negríssima dels seus estrats superiors i per les formes punxa-

ELS COLUMBRETS

(Prima parte)

Viatge toponímic a unes illes obliades

gudes dels seus relleus erosionats. Damunt el llom del cornaló del nord s'eleva la torre d'un far aïrós, construït el 1856 i servit abans per tres famílies de torrers.

dubte. Una làpida amb el nom de Miquel Garau i Massanet, aixecada en la petita necròpolis abans citada, és testimoni d'aquest drama familiar, enmig d'unes set o vuit tombes normalment d'albats que toparen amb el mateix mal fat. Un altre mallorquí emparentat amb aquesta família, Antoni Massanet, serví més tard el far.

A l'illa Grossa no hi ha altres edificis que els mencionats si feim excepció d'una construcció ruïnosa, La Caserna, i de tres cisternes i un vertex geodèsic. Darrerament (1956), una imatge de la Verge del Carme fou aixecada pels mariners en el cornaló de migjorn.

Colubraria

Els Columbrets apareixen algun cop a les obres dels autors clàssics (Plini, Mela, Estrabó) amb el nom de Colubraria, nom degut a l'abundància de serps que els poblaven, donant-se el cas que Formentera també era designada així. Un dels visitants més il·lustrats que han tingut les illes, Lluís Salvador d'Àustria, l'Arxiduc, en la seva voluminosa obra «Columbretes» (Praga, 1895), recollí testimonis orals que ho contenen gros de l'existència de serps verinoses. Durant l'inici de les obres del far els picapedrers no feien més que matar serps. S'organitzaren batudes sistemàtiques. Calent foc diverses vegades feren desaparèixer la primitiva cobertura vegetal. Rastrejaren tots els racons i enforninys. Sembla que la introducció de porcs fou decisiva per a exterminar els rèptils verinosos. El darrer testimoni és de 1886. Dificultosamente s'aconseguí l'estudi d'un exemplar, suficient per a determinar que es tractava de la Vipera latasti. La fauna terrestre actual és bàsicament integrada per sargantanes negres i escorpions

grossos que hi pul-lulen en gran nombre. L'interès ornitològic de les illes se centra en la nidificació d'ocells marins rars. Són refugi també d'endemismes botànics (alguns compartits amb illots d'Eivissa), i d'una rica fauna marítima. Els mèrits importants de cara a la possible creació d'un parc natural

La toponímia

Parlem un poc de la seva toponímia. Les illes es troben en unes condicions igualades a les de Cabrera i de Sa Dragonera. Es dir, que la seva toponímia, en tenir un nucli de població que mantingui estable, depèn únicament de les zones habitades properes i és propensa a sofrir tota casta d'alteracions i desplaçaments. El seu gran allunyament de la costa fa créixer l'interès d'aquest sentit. Vaig entrevistar mariners: Rafael Blasco i Serra a «Caragol», nascut el 1923 a Peníscola, i Francesc Carrion Solà, a «Català», nascut el 1944 de Les Cases d'Alcanar. Tot i que dos sondatges no són suficients per a treure conclusions, entreuure una certa toponímia sobretot si les comparem amb Cabrera o Sa Dragonera. Això, pot ésser degut a l'inexistència en les seves costes de la pesca amb canya (?). Ja és que els mariners són usuaris de la toponímia més minsa que dels pescadors de canya, entrevistats i alguns altres que aportaren informacions essencials a saber els noms de les illes importants. Totes les altres, no fa, són «esculls». Val dir que diversos batejaments oficials han fet estralls en la nomenclatura autòctona, que és recordada en tant. La del capità Sanyal, l'Escala Espanya sona una

(1823), sembrà les illes de noms de navegants espanyols més o menys il·lustres i va rebatejar illots que ja tenien noms artificials. Per si fos poc la Comisión Hidrogràfica Española el 1879 va completar l'elenc. Es per això que actualment pot aflorar sovint una toponímia postissa amb noms d'illots com Méndez Núñez, Lobos, Bergantín, lo Galiano, Ferrer, Malaspina, o de baixos com els bancs Ulloa, Patiño, Mendoza i molts d'altres, l'exotisme dels quals és més que evident, i palesa d'una forma espectacular que en qüestions de toponímia abunden les vocacions frustrades de batejador.

El nom de l'arxipèlag és, com ja he dit abans, Els Columbrets, que, per una dissimilació de l'article, en la parla ràpida és pronunciat. Els Columbrets i fins i tot Les Columbretes. Es tracta, (i seguim a J. Coromines), d'un decendent toponímic de colobra, mena de serp, del qual també existeix una forma masculina. Pens ara que la «m» epentètica és freqüent en altres derivats i record haver sentit a Santanyí la paraula colombrí (no la trob registrada a cap recull lexicogràfic) per a designar, en el llenguatge dels teulers, una espècie de cagarrell d'argila en forma de serpetó, que es col·locava entre les teules abans d'entrar-les al forn per a evitar que romanguessin aferrades.

L'illa major en la literatura és citada amb el nom d'El Colombrat Gran, però ja he anotat abans les formes que he recollides: L'illa Grossa, o simplement L'illa. Vegem ara alguns noms dels seus accidents: La Cova el Congre, La Cova el Mero, Lo Port de l'illa, La Punta Mijorn. Observem la caiguera sistemàtica de la «d» intervocàlica i la presència d'articles arcaïcs. L'Escala Espanya sona una

mica artificial. L'Arxiduc esmenta altres noms castellenitzats: Punta de Tremuntana, Punta Bonita, La Cueva, Punta del Canal, P. del Mochó, C. del Mal Paso, C. de las Tortolas (sic). Rosselló Verger amb La Cova del Tabac documenta l'activitat dels contrabandistes.

El Mascarat i el Montcolibre

Dos illots alts segueixen la circumferència del cràter. El Mascarat, o Lo Mascarat, d'estructura cònica (35 m.), és força expressiu. El segueix una altra illa fesa per un coll que, al sudest, deixa quasi isolada una altra altura cònica anomenada La Sinyoreta. Des de la barca em va parèixer endevinar la silueta d'uns pits en la seva part superior, ço que explicaria el nom. L'illa en sí té el nom més interessant de tot el conjunt: El Montcolibre (29 m.), del que he sentit les variants El Montcalibre, El Mancolibre, i Lo Mancoll. Crec que aquest nom designava abans el puig més alt de l'illa major, o qui sap si tota l'illa. No seria estrany que es donés un nom de puig a una illa alta. Els primers catalans veien Sa Dragonera com al que realment és, un puig dins mar, i el Llibre dels Fetys (Rosselló-Bover), en parla com un puig lluny de la ciutat tres llegües per terra, e per mar vint milles, e aquell puig havia nom la Dragonera e no es tenia ab la terra ferma de Mallorca. Tampoc m'estranya el desplaçament que pugui haver sofert aquest topònim. A Cabrera he observat moviments semblants de noms antics en sorgir un topònim de nova planta. En aquest cas degué ésser el nom de L'illa Grossa que desplaçà el nom que en el segle XVII trobam com a Montcolober i, per desplaçament de l'accent, Montcolibre, i fins i tot Montcolubre en el segle XVIII.

Coromines, tot i que no veu clar el canvi vocàlic, n'explica la possibilitat d'una transmissió a través del mossàrab a l'àrab.

Del següent grup d'illes he recollit La Ferrera (43 m.) i La Ferrereta, noms que possiblement al·ludeixen a la seva coloració ferruginosa. Vora aquestes illes hi ha un baixons anomenat La Seca.

Les properes illes són La Foradada (55 m.) o La Foradà, i La Foradaeta, anomenades així per la presència d'un arc d'erosió que les autoritats duaneres feren volar parcialment per a evitar que els contrabandistes en fessin ús.

El Carallot

L'últim illot important, un monolit cilíndric de 32 m. d'altura és conegut per El Carallot o Lo Carallot. Juntament amb un Carall Bernat i un Puig Carallot de la zona de Cadaqués constitueix un dels pocs exemples del manteniment explícit del sentit del sentit fàl·lic en la paraula carall que ha

esdevengut cavall a la resta dels Països Catalans: El Cavall Bernat (La Platja d'Aro, Montserrat), La Serra del Cavall Bernat (La Ribera Alta), Es Cavall Bernat (Sóller, Escorca), Sa Punta del Cavall (Santanyí).

Un baixons de les seves immediacions s'anomena El Negat.

Un altre informador em digué que a Vinaròs els curuculls d'El Mascarat i de la Sinyoreta son coneguts amb el nom de Los Caputxets.

Per una obra d'Alfred Ayza sobre «El món mariner de Peníscola», admirable en molts d'aspectes, es demostra que la talassonímia de la zona és d'una gran riquesa. Els meus entrevistats han citat algun nom de passaada: La Calç, Les Roques de Bamba, La Roca de Tres Quarts (pel temps que es tarda en arribar-hi), La Barreta del Cofrenàs.

Els Columbrets, amb el seu bellíssim i agrest paisatge, sortosament encara no manipulat, amb una flora i una fauna interessant, atractiva, i amb una història que endevin rica d'anècdotes i de contarelles, ofereixen al visitant una sensació de solitud ja difícil de trobar en les nostres terres. Els seus cims aguts, par que preguin al cel la seva declaració oficial de monuments de la natura, la preservació de la transparència de les aigües que els envolten, par que demanin a crits constituir un botó de mostra de paisatge intacte, arribats a un punt en que un cossiol amb una planta és considerat zona verda dels factòtums de l'urbanisme del

nostre país. I si em concediu llicència clam perquè aquesta discreta, però encantadora, exhalació petrificada de Vulcà esdevingui per a sempre un exemple de conservació.

Bibliografia:
Bernis, Francisco, La culebra de las islas Columbretes: Vipera latastei. Bol. R. Soc. Española Hist. Nat. (Biol.), 66: 11 59133 (1968).

Ayza, Alfred, El món mariner de Peníscola, València, 1981.

Coromines, Joan, Article Colobrera del DECC.

KLEMMER, K., Las Islas Columbretes—die Schlangenseln ohne Schlangen. Natur und Volk, 91, 39-47, 1961.

PECHUAN, Luis, Las Islas Columbretes, Periplo, núm. 46. Madrid 1982.

Rosselló Verger, Vicenç, Article Columbretes de la GEC.

Salvator, Ludwig von (Arxiduc Lluís Salvador), Columbretes. Praha, 1895.

Smyth, W. H., On the Columbretes, volcanic rocks near the coast of Valencia, in Spain. J. Geograph. Soc. London, 1, 58-62, 1 831.

Demà, «Un faroler de S'Horta en Els Columbrets».

Cosme Aguiló

(Fotos: Heredio)

les coses en miniatura. Ja fa temps que desitjava visitar Els Comburets. El seu cascat isolament n'era una de les causes del meu interès, condicionat en gran part pel seu allunyament de la costa. També la seva absència de poblament l'aridesa, i sobretot l'aurèola quasi llegendaria que envolta sempre les terres mig ignorades.

El meu somni de poder albirar les illes es feia realitat el passat 6 de setembre quan salpava d'Es Port d'Andratx amb el vaixell «Se'n Va», veles inflades i proa enfilada als 280». M'acompanyava endemés de l'amic Malagrada, capità de la nau, en Joan Mayol, que feia la travessia empès per l'alt atractiu biològic que presenten els illots. A mi m'obsessionava

continental, d'on emergiren des d'un centenar de metres de profunditat, com a conseqüència d'unes erupcions volcàniques plio-pleistocèniques. S'agrupen en quatre petits subarxipèlags, orientats en la direcció nord-sud, en una llargària de tres milles i mitja. Al sud-oest es troba el plaer de La Barra Alta, un cràter sotaigut que no pogué assolir la condició d'illa, restant a onze metres per sota la superfície. Quatre illes majors i una vintena d'illots i esculls constitueixen totes les terres emergides. Destaca al nord amb un quilòmetre de diàmetre i 67 m. d'altura L'illa Grossa, també anomenada L'illa per antonomàsia. Degut a que és un cràter esmorrellat, amb la seva forma de mitja lluna i les pendents

alguns dels quals foren mallorquins. He tingut la sort de contactar darrerament amb la Sra. Magdalena Garau, de 84 anys, filla d'un faroler que fou d'Els Columbrets. L'estança del seu pare Clement Grau i Melis a l'illa, vers el 1896, fou de pocs mesos i tengué caràcter de verdadera tragèdia, perquè poc temps després d'arribar-hi amb la seva família, un filllet de poc més de tres anys, germà per tant de la meua interlocutora, emmalaltí de pigota, morint poc temps després, mancat d'assistència mèdica en un penyal que, als ulls de la novella parella, es mostrava vertaderament inhòspit, rebent subministracions quinzennals de Castelló, la regularitat de les quals m'atrevesc a posar en

